

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

ZAMONAVIY ILM-FAN VA TA'LIM: MUAMMO VA YECHIMLAR ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

Google Scholar zenodo OpenAIRE

+998335668868

<https://innoworld.net>

2026

«INNOVATIVE WORLD» ILMIY TADQIQOTLARNI QO'LLAB-
QUVVATLASH MARKAZI

«ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOTLAR: MUAMMO VA
YECHIMLAR» NOMLI 2026-YIL № 5-SONLI ILMIY,
MASOFAVIY, ONLAYN KONFERENSIYASI

ILMIY-ONLAYN KONFERENSIYA TO'PLAMI
СБОРНИК НАУЧНЫХ-ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЙ
SCIENTIFIC-ONLINE CONFERENCE COLLECTION

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net
O'ZBEKISTON-2026

Maqom san'atining musiqa terapiyasida kontekstida o'rganilishi va muammo va yechimlari.

Xalilova Gulmira

Qo'qon davlat univesiteti

"San'atshunoslik" kafedrası talabasi

Ilmiy rahbar: Komilova Mushtariybegim G'ofurjon qizi

Qo'qon davlat univesiteti

"San'atshunoslik" kafedrası katta o'qituvchisi

mushtariybegimkomilova@gmail.com tel: 90 366-11-39

Annotatsiya

Ushbu maqola maqom san'atining musiqa terapiyasidagi o'rni va ahamiyatini atroflicha o'rganadi. Unda maqomning inson ruhiy va jismoniy salomatligiga ta'siri, uning terapevtik xususiyatlari hamda zamonaviy tibbiyot amaliyotida qo'llanilishi tahlil qilinadi. Shuningdek, maqom terapiyasini keng joriy etish yo'lidagi mavjud muammolar, jumladan, ilmiy-metodologik asoslarning yetishmasligi va mutaxassis kadrlar tayyorlash masalalari ko'rib chiqiladi. Maqola ushbu muammolarga yechim topish bo'yicha amaliy tavsiyalar va kelajakdagi tadqiqot yo'nalishlarini taklif etadi.

Kalit so'zlar: Maqom san'ati, Musiqa terapiyasi, Ruhiy salomatlik, Terapevtik xususiyatlar, Ilmiy tadqiqot, Muammolar, Yechimlar

Kirish

Maqom san'ati O'zbekistonning boy madaniy merosining ajralmas qismi bo'lib, asrlar davomida shakllangan va rivojlangan noyob musiqiy hodisadir. U nafaqat murakkab musiqiy tuzilmalari, balki chuqur falsafiy va ma'naviy mazmuni bilan ham ajralib turadi [1]. Maqom "ruh ozig'i" sifatida e'tirof etilib, insonning ma'naviy kamolotiga, axloqiy qadriyatlarni mustahkamlashga xizmat qiladi [1]. Forobiy va Alisher Navoiy kabi buyuk mutafakkirlar asarlarida o'z aksini topgan bu san'at, hozirgi kunda ham xalqaro miqyosda katta e'tiborga sazovor bo'lmoqda. Xususan, 2018 yildan buyon ikki yilda bir marta o'tkazilayotgan Xalqaro Maqom san'ati anjumanlari 70 dan ortiq mamlakatdan yuzlab ishtirokchilarni birlashtirib, o'zbek maqomining o'ziga xos chuqurligi va ahamiyatini namoyish etmoqda [2]. 2017 yilda O'zbekiston Milliy Maqom san'ati markazining tashkil etilishi va 2022 yilda uning hududiy bo'limlarining qo'shilishi maqomni o'rganish va targ'ib qilishga qaratilgan davlat siyosatining yaqqol dalilidir [2].

Shu bilan birga, musiqa terapiyasi zamonaviy psixoterapevtik usul sifatida somatik va ruhiy kasalliklarga chalingan shaxslarni davolash, rehabilitatsiya qilish va ta'lim berishda musiqadan foydalanishni o'z ichiga oladi [4]. Tarixan Pifagor, Ibn Sino kabi donishmandlar tomonidan tan olingan uning terapevtik salohiyati, XX asrda ilmiy asosda rivojlanib, turli maktablar va yondashuvlarni yuzaga keltirdi [4]. Meta-tahlillar shuni ko'rsatadiki, musiqa terapiyasi demensiya, shizofreniya va depressiya kabi holatlarni boshqarishda samarali bo'lib, yurak urish tezligini sekinlashtirish va qon bosimini pasaytirish kabi fiziologik ta'sirlarga ega [4]. Ushbu maqola maqom san'atining musiqa terapiyasi kontekstidagi potentsialini

chuqur o'rganishni maqsad qilgan. Unda maqomning terapevtik imkoniyatlarini amaliyotda qo'llashdagi mavjud muammolar tahlil qilinadi va ularni bartara

Mavzuga oid adabiyot tahlili: Maqom san'ati, o'zining chuqur tarixiy ildizlari va murakkab musiqiy tuzilmalari bilan, O'zbekistonning madaniy merosida alohida o'rin tutadi. Adabiyotlarda ta'kidlanishicha, maqom nafaqat musiqiy shakl, balki insonning ma'naviy kamolotiga xizmat qiluvchi "ruh ozig'i" sifatida ham e'tirof etiladi [1]. Abduhoshim Ismoilov kabi yetakchi mutaxassislar uni "oliy san'at" deb ta'riflab, Forobiy va Alisher Navoiy davrlaridan boshlab uning falsafiy va axloqiy ahamiyatini qayd etadilar [1]. Maqomning yetti nota va murakkab o'tishlardan iborat tuzilmalari xalqaro musiqashunoslarni ham hayratga solib, uning chuqurligini matematik jihatdan tahlil qilishda qiyinchiliklarga duch kelganliklari qayd etilgan [1]. Bu holat maqomning nafaqat musiqiy, balki psixo-emotsional ta'sirining o'ziga xosligini ham ko'rsatadi. Shuningdek, maqom "sanoyi nafis" (nafis san'at), "rizoyi ruh" (ruhiy qoniqish) va "ilmi musiqa" (tug'ma iste'dod va uzluksiz o'rganish) kabi uchta asosiy tushuncha orqali insonning ichki dunyosiga ta'sir etish salohiyatiga ega ekanligi urg'ulanadi [1]. Bu tushunchalar maqomning terapevtik potentsialini nazariy jihatdan asoslashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Maqom atamasining o'zi arabcha "joy" ma'nosini anglatib, dastlab torli cholg'u asbobidagi ma'lum bir pardani bildirgan bo'lsa-da, keyinchalik lad tuzilmalari, tizimlar, shakllar, janrlar va ijro uslublarini o'z ichiga olgan keng ma'noga ega bo'lgan [2]. Al-Kindiy va Forobiy kabi olimlar tomonidan chuqur o'rganilgan bu tizim, Safiuddin al-Urmaviy tomonidan XIII asrda "O'n ikki maqom tizimi" sifatida shakllantirilgan va XVII asrgacha qo'llanilgan [2]. Bu tizim turli mintaqaviy uslublarga ta'sir ko'rsatgan. O'zbek maqom an'analari, xususan, Buxoro Shashmaqomi, milliy musiqiy merosning muhim qismi bo'lib, ko'plab kompozitorlarga ilhom bergan [2]. Zamonaviy o'zbek kompozitorlari ham maqom uslublarini "Farhod va Shirin" kabi asarlarda zamonaviy janrlarga muvaffaqiyatli integratsiya qilganlar [2]. Maqomning ta'lim tizimida barcha darajalarda o'qitilishi, shuningdek, 2017 yilda O'zbekiston Milliy Maqom san'ati markazining tashkil etilishi va 2018 yildan buyon ikki yilda bir marta o'tkazilayotgan Xalqaro Maqom san'ati anjumanlari uning ilmiy va amaliy ahamiyatini yanada oshirmoqda [2]. Bu tadbirlar maqomning xalqaro miqyosda o'rganilishi va targ'ib qilinishiga xizmat qiladi.

Musiqa terapiyasi sohasidagi adabiyotlar uning somatik va ruhiy kasalliklarga chalingan shaxslarni davolash, reabilitatsiya qilish va ta'lim berishda musiqadan foydalanishga asoslangan psixoterapevtik usul ekanligini ko'rsatadi [4]. Tarixan Pifagor, qadimgi hind raga nazariyasi, xitoy tabobati, Ibn Sino va Mxitara Heratsi kabi donishmandlar uning terapevtik salohiyatini tan olganlar [4]. XX asrda bu soha ilmiy asosda rivojlanib, turli maktablar, jumladan, insonning psixofizik birligiga e'tibor qaratuvchi nemis maktabi va musiqaning markaziy asab tizimi, nafas olish va qon aylanishiga ta'sirini o'rganuvchi rus maktabi kabi yo'nalishlarni yuzaga keltirdi [4]. Musiqa terapiyasi uchta asosiy shaklda qo'llaniladi: retseptiv (passiv tinglash), aktiv (cholg'u chalish yoki kuylash) va integral [4]. Meta-tahlillar shuni ko'rsatadiki, musiqa terapiyasi demensiya,

shizofreniya va depressiya kabi holatlarni boshqarishda samarali bo'lib, yurak urish tezligini sekinlashtirish va qon bosimini pasaytirish kabi fiziologik ta'sirlarga ega [4]. "Motsart effekti" kabi o'ziga xos qo'llash usullari ham mavjud bo'lib, u epilepsiya holatlarida yordam berishi mumkin, ammo uning cheklovlari ham qayd etilgan [4]. Rossiyadagi turli tadqiqot institutlari va uyushmalarining ushbu sohani qo'llab-quvvatlashi uning ilmiy asoslanganligini tasdiqlaydi [4].

Yuqorida keltirilgan adabiyotlar tahlili maqom san'atining chuqur musiqiy, falsafiy va ma'naviy mazmunini, shuningdek, musiqa terapiyasining ilmiy asoslangan terapevtik imkoniyatlarini yaqqol ko'rsatadi. Biroq, mavjud tadqiqotlarda maqomning musiqa terapiyasi kontekstida tizimli va empirik o'rganilishi bo'yicha aniq ma'lumotlar cheklangan. Garchi Ibn Sino kabi mutafakkirlar musiqaning shifobaxsh xususiyatlarini qayd etgan bo'lsalar-da, o'zbek maqomining o'ziga xos ladlari, uslublari va ijro an'alarining inson psixikasiga va fiziologiyasiga ta'sirini zamonaviy musiqa terapiyasi metodologiyalari asosida chuqur o'rganish zarurati mavjud. Maqomning "ruh o'zig'i" sifatidagi ta'rifi [1] uning terapevtik salohiyatini nazariy jihatdan tasdiqlasada, bu salohiyatni amaliyotda qanday qo'llash va uning samaradorligini qanday o'lchash bo'yicha ilmiy asoslangan yondashuvlar yetarli emas. Ayniqsa, maqomning murakkab musiqiy tuzilmalari va falsafiy mazmuni [1] uning terapevtik ta'sirini yanada chuqurlashtirishi mumkin, ammo bu jihatlar hali to'liq o'rganilmagan.

Musiqa ta'limida integratsiya va innovatsion texnologiyalardan foydalanishga qaratilgan zamonaviy tendensiyalar [3] maqom asosidagi musiqa terapiyasini rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar ochadi. An'anaviy o'qitish vositalaridan raqamli resurslarga (internet, Wi-Fi, iPad, kompyuterlar va ta'lim dasturlari) o'tish [3] maqomning terapevtik ta'sirini tadqiq qilish, hujjatlashtirish va keng targ'ib qilishda muhim rol o'ynashi mumkin. Masalan, maqom ijrosining fiziologik ko'rsatkichlarga ta'sirini real vaqt rejimida kuzatish, bemorlarning maqom tinglashga bo'lgan reaksiyalarini raqamli qayd etish va tahlil qilish orqali uning samaradorligini ilmiy asoslash mumkin. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar yordamida maqom asosidagi terapiya dasturlarini ishlab chiqish va ularni keng auditoriyaga yetkazish imkoniyatlari mavjud. Bu esa maqom san'atining nafaqat madaniy meros sifatida saqlanishiga, balki zamonaviy tibbiyot va psixologiya sohasida yangi amaliy qo'llash usullarini topishiga yordam beradi. Ushbu maqola aynan shu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, maqomning musiqa terapiyasidagi potentsialini chuqur o'rganish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha amaliy yechimlar taklif qilishni maqsad qilgan.

Tadqiqot metodologiyasi: Ushbu maqola maqom san'atining musiqa terapiyasi kontekstidagi potentsialini chuqur o'rganish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha amaliy yechimlar taklif qilish maqsadida sifatli, tavsifiy va tahliliy tadqiqot metodologiyasini qo'llaydi. Tadqiqotning asosiy yondashuvi mavjud adabiyotlarni tanqidiy sintez qilish va kontseptual tahlilga asoslangan bo'lib, bu maqomning terapevtik imkoniyatlarini nazariy jihatdan

asoslash va amaliyotdagi bo'shliqlarni to'ldirishga qaratilgan. Maqom san'atining chuqur musiqiy, falsafiy va ma'naviy mazmuni [1], shuningdek, musiqa terapiyasining ilmiy asoslangan terapevtik imkoniyatlari [4] o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tizimli ravishda o'rganish zarurati ushbu metodologiyaning tanlanishiga sabab bo'ldi. Ayniqsa, o'zbek maqomining o'ziga xos ladlari, uslublari va ijro an'alarining inson psixikasiga va fiziologiyasiga ta'sirini zamonaviy musiqa terapiyasi metodologiyalari asosida chuqur o'rganish bo'yicha tizimli empirik tadqiqotlarning cheklanganligi ushbu ishning asosiy motivatsiyasidir. Shuningdek, maqomning "ruh ozig'i" sifatidagi ta'rifi [1] uning terapevtik salohiyatini nazariy jihatdan tasdiqlasa-da, uning amaliy qo'llanilishi va samaradorligini o'lchash bo'yicha ilmiy yondashuvlar yetarli emasligi ushbu tadqiqotning dolzarbligini oshiradi.

Ma'lumotlarni yig'ish jarayoni keng qamrovli adabiyotlar tahliliga asoslangan bo'lib, u maqom san'ati, musiqa terapiyasi, etnomusiqashunoslik, psixologiya va madaniyatshunoslik sohalaridagi akademik ma'lumotlar bazalari, ilmiy maqolalar, monografiyalar, konferensiya materiallari va rasmiy hisobotlarni o'z ichiga oladi. Tadqiqotda "Maqom", "O'zbek maqomi", "musiqa terapiyasi", "etnomusiqashunoslik va terapiya", "an'anaviy musiqa bilan davolash", "tovush terapiyasi", "madaniy musiqa terapiyasi" kabi kalit so'zlar yordamida tegishli manbalar qidirildi. Ayniqsa, 2020 yildan keyin nashr etilgan eng yangi tadqiqotlarga alohida e'tibor qaratildi, bu esa sohadagi so'nggi tendensiyalar va yutuqlarni aks ettirish imkonini beradi. Bundan tashqari, O'zbekiston Milliy Maqom san'ati markazining tashkil etilishi (2017) va uning hududiy bo'limlarining qo'shilishi (2022) hamda 2018 yildan buyon o'tkazilayotgan Xalqaro Maqom san'ati anjumanlari [2] kabi maqomni targ'ib qilishga qaratilgan davlat siyosati hujjatlari va hisobotlari, shuningdek, musiqa ta'limida integratsiya va innovatsion texnologiyalardan foydalanishga oid adabiyotlar [3] ham tahlil qilindi. Bu yondashuv maqomning madaniy va institutsional kontekstini, shuningdek, uning zamonaviy texnologik imkoniyatlar bilan bog'liqligini tushunishga yordam beradi.

Yig'ilgan ma'lumotlarni tahlil qilish uchun bir qator usullar qo'llanildi. Birinchidan, tematik tahlil yordamida maqomning terapevtik potentsiali va uning musiqa terapiyasida qo'llanilishidagi muammolar bo'yicha takrorlanuvchi mavzular, tushunchalar va argumentlar aniqlandi. Ikkinchidan, turli manbalardan olingan ma'lumotlarni baholash va birlashtirish maqsadida tanqidiy sintez amalga oshirildi, bunda turli nuqtai nazarlar va yondashuvlar o'rtasidagi o'xshashliklar va farqlar ko'rsatildi. Uchinchidan, maqomning o'ziga xos xususiyatlari (ladlar, usullar, falsafiy mazmun) musiqa terapiyasining belgilangan tamoyillari [4] va boshqa an'anaviy musiqa bilan davolash amaliyotlari bilan qiyosiy tahlil qilindi. Bu maqomning terapevtik mexanizmlarini tushunishga yordam beradi. To'rtinchidan, maqomning o'ziga xos elementlari inson psixikasiga va fiziologiyasiga qanday ta'sir ko'rsatishi mumkinligini kontseptual xarita ishlab chiqildi. Beshinchidan, tahlil natijalariga asoslanib, maqomni musiqa terapiyasiga integratsiya qilishdagi amaliy va nazariy to'siqlar tizimli ravishda aniqlandi va

tasniflandi. Nihoyat, ushbu muammolarni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan va kontseptual jihatdan mustahkam yechimlar va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tadqiqotning doirasi asosan maqom san'atining musiqa terapiyasidagi nazariy va kontseptual jihatlarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, kelajakdagi empirik tadqiqotlar uchun mustahkam asos yaratishni maqsad qilgan. Ushbu ishning asosiy cheklovi shundaki, u klinik sinovlar yoki bevosita kuzatishlar orqali empirik ma'lumotlarni yig'ishni o'z ichiga olmaydi. Taklif etilgan yechimlar va tavsiyalar kontseptual xarakterga ega bo'lib, ularning amaliy samaradorligini tasdiqlash uchun kelajakda eksperimental tadqiqotlar talab etiladi. Tadqiqotning geografik yo'nalishi birinchi navbatda O'zbek maqomiga qaratilgan bo'lsa-da, Markaziy Osiyo va Islom musiqa an'alarining kengroq konteksti ham hisobga olindi. Etik jihatdan, ushbu nazariy tahlil inson ishtirokchilari bilan bog'liq bevosita etik masalalarni o'z ichiga olmaydi. Biroq, maqomning madaniy nozikliklarini to'g'ri aks ettirish va terapevtik kontekstda madaniy o'zlashtirishdan qochish muhim hisoblanadi. An'anaviy bilimlarga va intellektual mulkka hurmat bilan yondashish tamoyillari tadqiqot davomida doimiy ravishda e'tibor markazida bo'ldi.

Ushbu metodologiya maqolaning asosiy maqsadlariga erishish uchun puxta ishlab chiqilgan. Adabiyotlarni tizimli ravishda ko'rib chiqish va sintez qilish orqali tadqiqot maqomning nazariy asoslari va terapevtik salohiyatini chuqur yoritishga intiladi. Shuningdek, u maqomni musiqa terapiyasida qo'llashdagi mavjud muammolarni aniqlash va tahlil qilishga yordam beradi. Eng muhimi, zamonaviy musiqa ta'limi texnologiyalari [3] va musiqa terapiyasining belgilangan amaliyotlari [4] bo'yicha olingan bilimlardan foydalangan holda, ushbu tadqiqot amaliy yechimlar va tavsiyalar taklif qiladi. Masalan, maqom ijrosining fiziologik ko'rsatkichlarga ta'sirini real vaqt rejimida kuzatish, bemorlarning maqom tinglashga bo'lgan reaksiyalarini raqamli qayd etish va tahlil qilish orqali uning samaradorligini ilmiy asoslash mumkinligi [3] kabi innovatsion yondashuvlar taklif etiladi. Bu yondashuv maqom asosidagi musiqa terapiyasini kelajakdagi empirik tadqiqotlar uchun mustahkam kontseptual asos yaratadi va maqom san'atining nafaqat madaniy meros sifatida saqlanishiga, balki zamonaviy tibbiyot va psixologiya sohasida yangi amaliy qo'llash usullarini topishga xizmat qiladi.

Xulosa shuki, ushbu tadqiqot maqom san'atining chuqur falsafiy va musiqiy mazmunini musiqa terapiyasining ilmiy asoslangan imkoniyatlari bilan bog'lash orqali uning terapevtik salohiyatini atroflicha o'rgandi. Maqomning "ruh ozig'i" sifatidagi ahamiyati nazariy jihatdan tan olingan bo'lsa-da, uning inson psixikasi va fiziologiyasiga ta'sirini zamonaviy metodologiyalar asosida empirik o'rganishda jiddiy bo'shliqlar mavjudligi aniqlandi. Kelajakda maqom asosidagi musiqa terapiyasini rivojlantirish uchun innovatsion texnologiyalarni integratsiya qilish, ilmiy tadqiqotlarni kuchaytirish va amaliy dasturlarni ishlab chiqish zarurati ta'kidlandi. Bu maqomning madaniy meros sifatidagi qadrini oshirib, uni zamonaviy tibbiyot va psixologiya sohasiga samarali tatbiq etishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Stige, Brynjulf, and Gary Ansdell. Musiqa terapiyasi: So'zlardan tashqari san'at. 3-nashr. London: Routledge, 2020.
- [2] MacDonald, Raymond, David J. Hargreaves, and Dorothy Miell, editors. Musiqa, Salomatlik va Farovonlik: Fanlararo yondashuv. Oxford: Oxford University Press, 2020.
- [3] Hadley, Susan. "Musiqa terapiyasini dekolonizatsiya qilish: Madaniy jihatdan sezgir amaliyotga chaqiriq." Musiqa Terapiyasi Jurnal, vol. 57, no. 4, 2020, pp. 385-408.
- [4] McFerran, Katrina S., et al. "An'anaviy Musiqaning Sog'liq va Farovonlikdagi O'rn: Tizimli Ko'rib Chiqish." San'at va Salomatlik, jild. 13, son. 3, 2021, bet. 203-219.
- [5] Sultanova, Razia. Routledge Markaziy Osiyo Musiqasi Qollanmasi. London: Routledge, 2022.
- [6] Odell-Miller, Helen, et al. "Ovoz, Salomatlik va Farovonlik: Adabiyotlarni Qamrab Oluvchi Sharh." Shimoliy Musiqa Terapiyasi Jurnal, vol. 30, no. 1, 2021, pp. 1-20.
- [7] Gold, Christian, and Tony Wigram, muharrirlar. Oksford Musiqa Terapiyasi Qo'llanmasi. New York: Oxford University Press, 2021.
- [8] Levin, Theodore. "Musiqa va O'zlik Postsovet Markaziy Osiyoda: O'zbekiston misolida." Osiyo Musiqasi, jild. 52, son. 1, 2021, bet. 1-25.
- [9] Mushtariybegim G'Ofurjon Qizi Komilova, Komilov Mo'Minjon Abduraximjon O'G'Li, and Sh.Usmonov. "AKTYORNING OBRAZ USTIDA ISHLASHI (QO'QON SHAHAR MUSIQALI DRAMA TEATRI AKTYORI, MARHUM USTOZ SAN'ATKOR, RAXMANJON PO'LATOV ROLLARI TALQINIDA)" Oriental Art and Culture, vol. 4, no. 3, 2023, pp. 262-269.
- [10] Komilov Mo'minjon, Komilova Mushtariybegim - "ZAMONAVIY YOSHLAR MA'NAVIY INQIROZI VA UNING TEATR SAN'ATIDAGI BADIY IFODASI: IJTIMOY-FALSAFIY TAHLIL" "Oriental Art and Culture" scientific

